

RAZSTAVE EXHIBITIONS

FRANCKA S KRASA IN NJEN VSAKDAN SKOZI FOTOGRAFSKO OKO

295

V Slovenskem etnografskem muzeju smo imeli v aprilu in v začetku maja 2006 na ogled zanimivo fotografsko razstavo *Francka s Krasa in njen vsakdan*, avtorjev Jožica Zafred in Borisa Poropata. Razstava ima svoj začetek v naključnem srečanju med Francko Mljač, preprosto, starejšo Kraševko (roj. 1930), ujeto pri spravi sena, in dvema fotografoma, ki sta na Krasu iskala povsem druge motive. Oba gojita ljubezen do fotografije že vrsto let, sicer pa opravljata drugi poklic: Jožica Zafred je poklicno usmerjena v pedagoško dejavnost, Boris Poropat pa je televizijski snemalec. Poznanstvo je preraslo bežno srečanje in se postopoma razvilo v pristen in odprt prijateljski odnos. Avtorja sta ob nenehnem vračanju v Franckin vsakdan prepoznala drugačnost načina življenja in razmišljanja, ki je lasten le še malokomu. Njeno življenje ju je tako prevzelo, da ga želita posredovati drugim s pripovedjo svojih fotografij. Vzpostavljene vezi skozi fotografije pripovedujejo o Franckinem življenju, kakršno res je, brez posebnih priprav na fotografiranje in zadreg ob tem. Francko spremljata na njivi, pri košnji, žetvi, pripravi »koucov in frask« – otk za fižol in grah, pri prodajanju na tržnici v Lokvi, v kuhinji, pri šivanju ... Spremljata jo na njenih poteh, kjer pešači, vleče »karjolo«, vozi kolo ali traktor.

Ciklus fotografij o Francki je prepotoval že dobršen del Krasa, Primorske in zamejstva, izbor več kot 120 fotografij je bil v Slovenskem etnografskem muzeju tako predstavljen že devetič.

Fotografa ostajata zvesta klasični barvni fotografiji, kjer se odločata le za povečave izbora. V dveh letih, kolikor traja dokumentiranje Franckinega življenja, je nastalo število posnetkov, ki se meri že v tisočih, in kot pravita, bosta s takim načinom dokumentiranja ostala Franckina stalna spremljevalca. Sama jima sporoči, kdaj bo kaj delala, in če imata čas, se oglasita in jo posnameta. Tudi brez vabila se ji oglasita, saj ju sedaj že pogreša, če ju dlje časa ni. Zanima ju vse: delo doma, okoli doma, na polju, v gozdu, prodajanje vrtnin na tržnici v Lokvi, orodja, način dela, postopki, smisel njenega dela ..., njena drža pri tem. Izbor fotografij za razstavo v Slovenskem etnografskem muzeju nam slika živahno Francko, sicer ženo, mamo, nono in pranono, ki ji življenje ni prizanašalo. V lepem spominu je ohranila svoje otroštvo, s hvaležnostjo se spominja očeta, zelo razgledanega moža, in mame, ki je bila željna znanja in izredno delavna. Taki so bili tudi

njuni otroci. Zanje ni bilo prav veliko možnosti za izobraževanje. Vojni in povojni časi ter skromne gnotne razmere v družini z 11 otroki so omejili še tako majhne mladostne sanje. Francka se je odšla učiti za »moško šiviljo« h krojaču v vasi, čeprav je to ni preveč veselilo. Že osemnajstletna se je iz Lokve poročila v kilometer oddaljene Prelože, kjer je takoj postala gospodinja na skromni kraški kmetiji. Z možem in najprej tudi ostarelim tastom je z ljubeznijo obdelovala skopo kraško zemljo. Rodila je štiri otroke, od katerih je danes živa le še ena hčerka.

296

Iz njenega govora sije vedrina, zaupanje in odprtost. Zelo pomembna oporna točka v njenem življenju je vera, ki jo je prejela od svojih staršev. Ta ji prinaša mir in osmisli marsikatero življenjsko preizkušnjo. Ve, da ima življenje dve plati: dobro in slabo, sam se odločiš, s katere strani boš pogledal nanj in kateri odtenki te bodo prevzemali. Sama se odloča za dobro, prijazno in odprto plat. To nas prijetno preseneča, pritegne.

Razstavljene fotografije lepo pripomorejo k ustvarjanju slike o njenem vsakdanu, ki je iz leta v leto, kljub starosti, ki so jo le-ta prinesla, poln dela in obveznosti. Slika skozi pogovor s Francko postane še popolnejša. Medtem ko mož poskrbi za živino, ona dopoldan dela na polju ali prodaja na tržnici v Lokvi. Ko pride domov, najprej skuha kosilo (če ga ni že zjutraj, preden je odšla), popoldan pa spet dela na njivi, pripravlja zelenjavo za trg ali opravlja kakšno drugo delo. Njeno življenje se tako odvija predvsem zunaj, v naravi, s katero je življenjsko povezana. Opažamo, da narava ni samo njeno delovno okolje, ki je njej in družini omogočalo skromno preživetje, je tudi njeno zatočišče in uteha. Pri obdelavi zemlje najbolj zaupa svojim rokam, saj večino dela opravi ročno. Za prevažanje tovara na polje in domov uporablja ročni voziček, ki ga po potrebi nadgradi. Je praktična in iznajdljiva. Zna uporabiti to, kar ima. Ne glede na okolico, ki se je v zadnjih desetletjih zelo spremenila, sama v svojem življenju ne spreminja prav veliko – rada ima stare stvari, tako orodja, kot opremo v domači hiši, na dvorišču in v hlevu. Tudi kuha preprosto – »po starem«. Verjetno ji tako način življenja kot predmeti, ki jo spremljajo že celo življenje, dajejo občutek varnosti in obvladovanja življenja. Je izjemno skromna in zadovoljna z malim.

Mimogrede izvemo, kakšna nesreča jo je doletela pred skoraj štirimi desetletji, ko je na borovcih nabirala mlade storže, ki so jih gozdarji odkupovali za vzgojo novih sadik. Pri tem delu je nesrečno padla. Nesreča jo je zaznamovala, saj je z zlomljeno hrbtenico več mesecev okrevala v bolnišnici in doma, kjer so jo čakali majhni otroci. Ni pa ji vzela poguma in volje do dela. Treba je bilo preživeti.

Ena večjih pridobitev na kmetiji je bila »freza«, manjši traktor, ki ga še danes vozi in ji olajša težje kmečko delo. Pri delu z njim ji pomagajo tudi bližnji sorodniki, zlasti zet. To orodje jo je leta 1984 pokopalo pod seboj, ko je domov peljala voz, poln sena. Tudi pri tej nesreči si je poškodovala hrbtenico in tudi tokrat imela srečo, da si ni poškodovala hrbtenjače. Pred najhujšim jo je rešilo drevo – oreh, ki je od takrat naprej zanjo simbol življenja. Bila pa je primorana k dolgemu okrevanju.

Francka je še vedno vešča ročne košnje in spravila sena, prav tako tudi še danes požanje nekaj žita na roko, preden pride kombajn.

V pomladnem času ima polne roke dela s setvijo in saditvijo vrtnin in poljščin, ki jih potem prodaja na tržnici v Lokvi. Njeno prevozno sredstvo na polje, v cerkev in na

trg je kolo. Z njim v velikih vrečah vse pripelje in odpelje. Na tržnici prodaja stalnim strankam, vendar ugotavlja, da jih je vsak dan manj, saj ljudje, ki bi pri njej kupovali pridelke, počasi izginjajo – bodisi umirajo ali nakupujejo v velikih trgovinskih centrih. Francka prodaja, ko je vreme lepo. Prodaja solato, radič, motovilec, rdečo peso, zeleno, krompir, fižol, grah, korenje, zelje, rože in še marsikaj drugega. Spominja se časov, ko je še kot dekle z vlakom odhajala v Ljubljano na tržnico prodajat maslo. Tudi v Trstu na Ponte Rosu je prodajala, zlasti rože. Z vlakom je s pridelki hodila tudi na tržnico na Reko.

Spomladi in poleti je njena prava sezona, ko ne ve, kaj bi najprej naredila in kdaj bo končala: to je čas, ko največ pridelala in prodaja. Seje, okopava, pleve, nabira, pripravlja za trg. Istočasno ima veliko dela še s košnjo trave in čeprav kombajn požanje žito, je tudi s tem veliko dela.

297

Jeseni je čas za spravilo pridelkov. Prodaja jih, dokler mraz ne zatre rasti in ji na tržnici burja ne zleze prav do kosti. V tem času si najde kakšno drugo delo. Je ena redkih, ki v jesenskem in zimskem času še grabi listje za steljo živini. Pozimi je nujnega dela manj, pa vendar Francka že konec zime začne ročno pleti žito, pripravljati »kouce in fraske« za fižol in grah, da je vse nared, ko rastline poženejo. Na Krasu sneg le redko zapade, pa še to le za kratek čas, zato radič in motovilec poženeta ob vsaki otoplitvi. Tako ob lepem vremenu Francka na tržnici prodaja tudi pozimi.

Fotografa ji sledita. Pustila jima je vstopiti v svoje življenje povsem odprto, kot prijateljema, s katerima si vse zaupa, in to ji je v veselje. »Kdaj mi morata tudi kaj pomagati,« pravi Francka. V vezeh, ki so se stkale med vsemi tremi, se porajajo številni zanimivi pogovori in razkrivanja, ki avtorja bogatijo in spodbujajo k osebno zaznamovanemu prikazu tega zanimivega ženskega lika. Francko sta dojela kot zaklad neoprijemljive dediščine ljudskega znanja in sledi preteklega načina življenja. Pri tem delu se je spontano razvil odnos, ki mu sledimo s fotografijami: Francka nekaj počne, Boris jo fotografira in Jožica s fotografskim očesom vse dokumentira.

Franckine fotografije v muzeju

Slovenski etnografski muzej je ena od osrednjih slovenskih ustanov, kjer se zbira in ohranja kulturna dediščina tako minulih časov kot tudi današnjih, ki nam ponekod še vedno pričajo o prejšnjih načinih življenja. Načinov ohranjanja je več: besede in opažanja lahko zapišemo, posnamemo z diktafonom, kamero ali fotoaparatom. Jožica Zafred in Boris Poropat sta se odločila za slednje, ker sta v tem najbolj vešča.

V muzejih je poudarek na zbiranju predmetov, ki so opredmetena, oprijemljiva dediščina. Ob tem se trudimo zajeti zgodbe in življenja ljudi, ki so jih uporabljali, naredili ali so kakorkoli povezani z njimi. Tudi etnološka fotografija je osredotočena na človeka in njegovo življenje. Fotografije sporočajo zgodbe in delujejo kot izjemen ohranjevalec spomina, vendar ne brez zabeleženih zgodb. Svojo pomembnost pravzaprav dobijo šele s tem, ko so znane okoliščine njihovega nastanka in vsebina fotografiranega. Taka fotografija služi kot imeniten dokument in vir za vsakršne raziskave.

Danes je posnetih fotografij, ki so pričevalke življenja nekdanih časov, v muzejski fototeki bolj malo, saj tudi ljudi, ki bi še živeli tako, kot živi Francka, danes ni prav

Francka Mljáč pri delu, Prelože na Krasu. Foto: B. Poropat, junij 2004

veliko. Malo je tudi fotografov, ki bi jih zanimalo dokumentiranje preprostih kmečkih opravil in življenja. Pa vendar je s pomočjo posameznikov, ki po stroki največkrat niso etnologi, zajetega in ohranjenega veliko fotografskega gradiva z etnološko vsebino, tako iz preteklosti kot sedanjosti. Z navezovanjem stikov s fotografi pridobimo kakovostne fotografije, preko njih pa dokumentirano življenje.

Da so tovrstne fotografije zanimive za širok krog muzejskih obiskovalcev, pričajo zapisi v knjigi vtisov, kjer je izraženo odobravanje in navdušenje nad prikazanim. To nam je spodbuda in obveza k nadaljevanju uvrščanja tovrstnih razstav v muzejski program. V muzej prihaja tudi veliko obiskovalcev mlajše generacije – šolarjev, dijakov, družin, ki živijo v mestu. V okolju, ki jih obdaja, nimajo priložnosti videti in spoznavati življenja, ki je značilno za vaško okolje. Tudi zanje je, glede na odzive v knjigi vtisov, razstava pomenila odkritje nečesa novega. Je način osveščanja in spoznavanja načinov življenja najrazličnejših generacij in okolij. S pričujočo razstavo smo zajeli takega, ki ima svoje trdne korenine v tradiciji in jasno postavljene vrednote, po katerih je bilo v preteklosti verjetno lažje obvladovati in razumeti življenje, kot ga je danes. Fotografije namreč jasno pričajo o dediščini prejšnjih generacij, katerih odsev življenja izginja s posamezniki, kot je Francka. Skozi zanimiv ženski lik se tako približamo drugačnemu, našim prednikom lastnemu načinu življenja in razmišljanja, ki se razkriva skozi načine obdelovanja zemlje in gledanja na kmečko delo, ter odnosu do sveta nasploh. Temu rečemo tudi neoprijemljiva dediščina, ki je velikega pomena pri iskanju naše lastne identitete. Izginja skupaj z generacijami, katerih zanimive osebnosti, večšine in znanja lahko zagotovo ohranimo tudi skozi zapise, fotografije, posnetke. To avtorjema, ki ostajata prisotna v Franckinem življenju tudi naprej, izjemno dobro uspeva.

Barbara Sosič